

Лексичні помилки в українській мові

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено особливості лексичних норм української літературної мови; проаналізовано причини неправильного слововживання та основні види лексичних помилок; подано рекомендації щодо правильного вживання окремих слів та словосполучень в сучасній українській літературній мові.

Ключові слова: норма, лексичні норми, лексичні помилки.

Abstract

The features of the lexical norms of the Ukrainian literary language have been investigated; the reasons for misuse of words and the main types of lexical mistakes have been analyzed; recommendations on correct use of certain words and phrases in the modern Ukrainian literary language have been given.

Keywords: norm, lexical norms, lexical errors.

Вступ

Залежно від змісту й мети висловлювання у процесі спілкування кожна людина добирає й комбінує найбільш точні та влучні слова для вираження своїх думок. Цей вибір має бути вмотивованим і доцільним. Тільки продумане вживання слова виправдовує його появу в тексті, незалежно від того, яке це слово за походженням чи яке місце його в літературній мові. Чим вищою є мовна культура особи, тим менше у неї проблем, пов'язаних з вибором слова та вживанням його у властивому значенні. Чуття мови в освіченої людини дає їй змогу підібрати потрібне слово, яке в контексті найточніше передаватиме потрібний відтінок думки, усі інші варіанти будуть здаватися їй недосконалими або неграмотними.

Основна частина

У сучасній українській літературній мові діють норми вживання слів залежно від контексту, мовної ситуації, інших факторів, які отримали назву лексичних норм. А. П. Загнітко трактує лексичні норми як «норми слововживання, прийняті в сучасній українській літературній мові» [3]. Вони, за визначенням вченого, регулюють вибір слова відповідно до змісту і мети висловлення.

Лексичні норми, як і інші види норм, характеризуються стабільністю та консервативністю, однак їм притаманна й певна рухливість. Лексичні норми відображають і кодифікують насамперед словники, які роблять ці норми доступними для широкого кола мовців. Однак відхилення від норм слововживання у практиці широких має досить численні. Це можна пояснити кількома причинами: по-перше, кожен словник відстає від живої мовної практики мінімум на 30 років, тому на момент свого виходу містить значну частину застарілої лексики; по-друге, звуження сфери використання української мови в радянський час, що призвело до масової русифікації населення.

Порушення норм правильного слововживання вважається лексичною помилкою. Прийнято виділяти кілька видів лексичних помилок:

1. Стилiстично невмотивована **тавтологія** – повтор слова, спiльнокореневих слiв в одному або сусiднiх реченнях: Школярам доручили прибрати шкiльний двiр. Цi лiки допоможуть вилiкувати вашу хворобу. Ми дивились телевiзiйне шоу по телевiзору. Вона придбала гарну пару взуття у взуттєвому магазинi. Студенти живуть у студентському гуртожитку, а обiдають у студентськiй їдальнi.

2. Стилiстично немотивований **плеоназм** – дублювання значення у двох словах: *Кожному гостевi нашого закладу подарували пам'ятний сувенiр. Мене попросили розповiсти свою автобiографiю. Усе своє життя вiн присвятив дослiдженню народного фольклору. Сьогодні на сценi театру вiдбудеться перший дебют молодої талановитої актриси. Це був найбільш оптимальний спiсiб вирiшити цю проблему. (З лат. *optimus* – найкращий з можливих). Вiн володiв унікальним у своєму родi голосом (з лат. *unicus* – єдиний). Молодий юнак, старий дiдусь, вiльна вакансiя, прейскурант цiн, креативна творчiсть, передбачити наперед, пiклуватися з турботою теж є прикладами плеоназму.*

3. Стилiстично немотивоване багатослiв'я – уживання зайвих слiв: *Похiд князя Iгоря на половцiв вiдбувся у квітнi місяцi. У його гаманцi залишилось лише сто гривень грошей. Лiтня*

проливна злива завдала збитків селянам. Ми чекали його дві години часу. Люди об'єдналися воєдино заради спільної мети. Солдати демобілізувалися з армії.

4. Уживання слів у невластивому значенні: Люди думають, що володарюють над природою. Але це так низько. Освоюючи природу, людина (негативно впливала) несла негативний вплив на неї; Молоко дуже корисливе (корисне) для дитячого організму; Відкрийте (розгорніть) ваші підручники.

5. Порушення лексичної сполучуваності слів, часто засноване на інтерференційних явищах, тобто семантичній несумісності використаних лексем. Інтерференція (від лат. *inter* – між, взаємно та *ferentis* – який несе, переносить) – взаємодія мовних систем в умовах білінгвізму (двомовності), яка виникає у процесі мовних контактів [3]. Інтерференція виражається у відхиленні від норм однієї мови під впливом іншої. Ми зайняли (посіли) перше місце на конкурсі; Я рахую, що... (Я вважаю, що ...); вірні рішення (правильні рішення); задати запитання (ставити запитання); на протязі року (протягом року) тощо.

6. Уживання слів, не властивих літературній українській мові (немотивовані діалектизми, полонізми, кальки російських лексем): Треба приймати участь (взяти участь) у різних міроприємствах (заходах). Він старався (намагався) допомогти, але не зміг. Багаточисельний і малочисельний – це кальки, правильні українські відповідники – численний, нечисленний; співпадати – збігатися; співставляти – зіставляти; слідуючий – наступний тощо.

Серед відступів від літературних норм на рівні лексики впадають в око передусім незасвоєні, невмотивовані русизми. Жодних підстав для запозичання цих слів немає, оскільки названі поняття мають в українській мові відповідні лексичні позначення: алтар – вівтар (олтар), вранування – лікування, груз – вантаж, поставщик – постачальник, підстрікати – підбурювати (підбивати, підструнчувати, підмовляти), получається – виходить, четвероногий – чотириногий, швея – швачка, яд – отрута, ранимый – вразливий, замислуватий – химерний (вигадливий).

7. Уживання слів, не властивих зображуваній епосі: Солдати (воїни) князя Ігоря були відважними. Його армія (військо чи дружина) кинулася в бій. На панських полях працювали раби (кріпаки).

8. Некоректне вживання фразеологізмів: Я і природа – це дві сторони медальйона; клин клином викорінують (вибивають) тощо.

Одним із поширених відступів від лексичних норм є вживання українських слів у невластивому їм значенні. Приміром, слово відтак у багатьох писемних та усних текстах використовується в значенні отже, таким чином: «Учнів ніхто не організував, відтак із поїздки нічого не вийшло». (газ.). Справжнє значення слова – потім, після того: «Ще рік походив, а відтак оженився» (М. Коцюбинський). Причиною цього семантичного огріху, мабуть, є паронімічне зближення прислівника з російським *итак*.

Ще одне свідчення лексичної неграмотності – невміння повною мірою використати синонімічне багатство української мови. Усі засоби масової інформації вподобали, приміром, слова *духовенство*, *минулорічний*, *просвітитель*, *учбовий*, хоч українська мова має такі їх варіанти: *духівництво*, *торішній*, *просвітник*, *навчальний*.

Провідні фахівці Інституту української мови НАН України також дають поради щодо правильного слововживання. Зокрема професор К. Г. Городенська у її книзі “Українське слово у вимірах сьогодення” детально розповідає про найпоширеніші лексичні помилки, наприклад: *правляча партія* або ж *керівна партія*? Катерина Городецька роз'яснює, що коли йдеться про політичну силу, яка керує державою, то правильно вживати *керівний*, *керівна партія*, *керівна верхівка*.

До речі, дехто вважає, що людей, які розмовляють українською мовою, потрібно називати *україномовними*, подібно до *англомовних*, *іспаномовних* та ін., але людей, які розмовляють українською мовою в Україні та за її межами, правильно називати *українськомовними*.

Окрім того, для подолання труднощів слововживання працюють такі теле- та радіопередачі, наприклад: «Українське мереживо» на радіо «Культура», телевізійна рубрика «Експрес-урок», яку веде О. М. Авраменко – доцент Київського університету імені Бориса Грінченка; одним із найпомітніших дослідників і популяризаторів української мови; автор наукових публікацій, понад п'ятдесят підручників. Також багато цікавої та корисної інформації знаходиться на відеохостингу YouTube, а саме на каналах «ЗНО – уроки: українська мова та література».

Висновки

Лексичні помилки є важливою проблемою сучасної української мови. Тому кожному із нас потрібно слідкувати за чистотою свого мовлення. Адже українська мова виразно виявила риси

своїї індивідуальності, тому вживання кальок, замість українських відповідників, є не що інше, як недостатнє опанування лексичних норм рідної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення / Ін-т укр. мови НАН України . – К . : КММ, 2014. – 124 с.
2. Російсько-український словник словосполучень. Труднощі перекладу / Л.Г. Савченко. – К.: Національний книжковий проект, 2010. – 512 с.
3. Українська мова: Словник-довідник / А. П. Загнітко, В. Д. Познанська, З. Л. Омельченко, В. В. Моргунов. — Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1998. О -- 144 с.

Сташкевич Інна Андріївна – викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: Innchuk999@gmail.com

Stashkevych Inna Andriivna – teacher of the Linguistics' Department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: Innchuk999@gmail.com

Ковтун Богдан Валентинович – студент групи ЗПІ-18б, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: kirpich1337228@gmail.com

Kovtun Bogdan Valentynovych – student of the ЗPI-18b group student of the group ЗPI-18b, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail:: kirpich1337228@gmail.com

Манич Андрій Михайлович – студент групи ЗПІ-18б, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: anderss1918@gmail.com

Manych Andii Mychailovich – student of the ЗPI-18b group, student of the group ЗPI-18b, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail:: anderss1918@gmail.com